

Bankieren en verzekeren in magnetische verhouding

Van oudsher verkeren bankieren en verzekeren in een verhouding van afstandelijke nabijheid. De oorsprong hiervan ligt in de tontinelening – genoemd naar haar ontwerper de Italiaan Lorenzo Tonti – die ontstond in de tweede helft van de zeventiende eeuw. In de tontinelening domineerde nabijheid. Een bepaalde instelling schreef een lening uit voor een bepaald bedrag, waarin inschrijvers voor gedeelten participeerden. De lening werd nimmer afgelost, maar wel werd over het totale bedrag een bepaalde rente betaald – bij voorbeeld 5% – die onder de overlevenden werd verdeeld, totdat zij allen overleden waren. Hiermee kwam een verbinding tot stand tussen financiers – de leninggever verwierf middelen, die hij nodig had – en verzekeren, want de vorm van rentebetaling betekende voor de leningnemers een soort levensverzekering.

Hoewel de tontinelening was opgezet voor de Franse overheid, die kampte met grote financiële problemen, vond ook elders de tontinelening een zekere ingang. In 1670 gaf de stad Kampen zo'n lening uit en Amsterdam in 1671. Toch was voor de tontinelening geen grote toekomst weggelegd. Financieren en verzekeren waren met haar te nabij. Financieren en verzekeren hebben behoefte aan een magnetische verhouding, in die zin dat de aantrekkende en afstotende krachten gelijktijdig zó sterk zijn, dat een optimale afstandelijke nabijheid ontstaat. Deze aangelegenheid legt momenteel gewicht in de schaal met betrekking tot de verhouding van het bank- en verzekeringsbedrijf in West-Europa.

Drie mogelijkheden

De tontinelening heeft niet lang bestaan. Al spoedig ontstond behoefte aan afstandsvergroting. Deze kwam tot stand met de introductie van de obligatie als financieringsinstrument en de polis als document ter regeling van verzekeringsvoorwaarden. Deze splitsing is nadien institutioneel gecontinueerd. Van oudsher wordt het bank- en verzekeringsbedrijf uitgeoefend in afzonderlijke instellingen: "Schnaps is Schnaps, bank is bank en verzekeren is verzekeren".

Met erkenning van een noodzakelijke afstandelijkheid, bleef niettemin de behoefte bestaan aan een zekere nabijheid. Voor het bank- en verzekerings-

bedrijf, zoals dat in de loop van de tijd gestalte kreeg, zijn hiervoor in beginsel drie mogelijkheden. In de eerste plaats kunnen banken en verzekeringsmaatschappijen overgaan tot contractuele samenwerking. Het gaat hierbij in het bijzonder om bemiddeling bij het sluiten van verzekeringen door banken en bij het gebruik maken van deposito-, spaar- en kredietfaciliteiten van bancaire instellingen door verzekeringsmaatschappijen. Wat betreft de tweede mogelijkheid gaat het om deelneming in elkaars kapitalen. Deze kan op onderscheiden wijzen gestalte krijgen. Zo is het mogelijk dat bank- en verzekeringsbedrijven weliswaar behoren tot één rechtspersoon – bij voorbeeld een holding – maar verder ten opzichte van elkaar juridisch zelfstandig blijven. Ten derde en tot slot is een vermogensrechtelijke versmelting denkbaar, in die zin dat het bank- en verzekeringsbedrijf geheel binnen een en dezelfde, tot een bepaalde rechtspersoon behorende, onderneming wordt uitgeoefend.

De wijze waarop deze drie vormen van samenwerking tot dusver gestalte hebben gekregen, heeft twee kenmerken. Ten eerste leeft – weliswaar overwegend stilzwijgend – de idee dat het bij het drietal gaat om een afnemende afstandelijkheid, respectievelijk een groeiende toenadering. Zolang nog slechts sprake is van commerciële samenwerking, domineert wederzijdse zelfstandigheid. Zij vindt dan ook zonder veel aarzeling plaats. Enkele jaren geleden werd op verzoek van de Europese Commissie een inventarisatie gemaakt van de onderscheiden vormen van commerciële samenwerking tussen banken en verzekeringsmaatschappijen¹. Daarbij bleek dat een bepaalde vorm van deze samenwerking in elke EG-lidstaat voorkomt.

In de geschiedenis van het toezicht op de samenwerking tussen banken en verzekeringen in Nederland is dit een eigenaardige aangelegenheid. In een schrijven van het Ministerie van Financiën zijn de hier bedoelde commerciële relaties aangeduid als "vormen van wederzijdse samenwerking bij het aanbieden van produkten tussen een bank en een verzekeraar, zonder dat er sprake is van enige vorm van zeggenschapsverhoudingen"². Deze relaties – zo gaat het ministeriële schrijven verder – vallen "per definitie buiten het eigenlijke werkingsgebied van het structuurbe-

leid" en daarmee buiten het toezicht op het bank- en verzekeringsbedrijf, zoals dat in de wet is omschreven. Niettemin heeft De Nederlandsche Bank contractuele samenwerking feitelijk steeds tegengehouden³, "ondanks het de facto ontbreken van een rechtsgrond" volgens de minister van Financiën. Daarbij werden twee criteria gehanteerd. In de eerste plaats moest het – ter verkrijging van het groene licht – gaan om "produkten, die ook door anderen kunnen worden aangeboden" en ten tweede mocht "het spaardeel van via een bank afgesloten levensverzekeringcontracten slechts tot een maximum van 1% van het balanstotaal van de bank" naar deze instelling worden teruggesluisd. Intussen is deze vorm van toezicht de facto beëindigd⁴. De verkoop van verzekeringen via banken en de bemiddeling van verzekeringsmaatschappijen wat betreft het plaatsen van deposito's en spaargelden, alsmede het aangaan van kredietovereenkomsten is vrij. Hierbij is echter wel waarschuwend gezegd dat tegenover het publiek het bemiddelende karakter duidelijk moet blijken.

De tweede vorm van samenwerking – wederzijdse deelneming – impliceert een aanmerkelijke grotere mate van nabijheid. Een bepaalde participatie van banken in verzekeringsmaatschappijen en omgekeerd is niettemin hier en daar een feit. Het structuurbeleid is er in ons land op gericht deze aangelegenheid in goede banen te leiden. Het uitgangspunt voor het beleid, zoals dat sinds 1 januari 1987 wordt gevoerd, is dat vermenging van het bank- en verzekeringsbedrijf door wederzijdse deelneming nog steeds zoveel mogelijk moet worden vermeden. In zoverre is, wat wordt genoemd, de 'generieke scheiding' nog steeds intact. Daarbij moeten managementdeelnemingen beperkt blijven tot 5%, hetgeen geldt voor banken en verzekeringsmaatschappijen. Beleggingsdeelnemingen mogen niet groter zijn dan 15%. Dit voorschrift geldt eveneens voor banken en verzekeringsmaatschappijen.

Als conform de derde mogelijkheid het bank- en verzekeringsbedrijf wordt uitgeoefend binnen één onderneming, moet één en hetzelfde garantievermogen dienen voor de dekking van bancaire en verzekeringsrisico's. Elke afstand tussen deze is dan opgeheven. Deze vorm van samenwerking wordt in het algemeen als te riskant beschouwd voor beide takken van bedrijf. Het is dan ook

1. Het raadgevend comité voor het bankwezen, *Banden tussen banken en verzekeringsmaatschappijen*, Europese Commissie, Brussel, maart 1987.
2. Brief van het Ministerie van Financiën aan de Tweede Kamer van 25 november 1986.
3. *Assurantie Magazine*, 1 mei 1986.
4. Ministerie van Financiën, *Memorandum Structuurbeleid*, 25 juni 1986.

niet zo verwonderlijk dat zij tot dusver binnen de Europese Gemeenschap onbekend is. Het verantwoordelijke management en de toezichhoudende instanties schijnen het er over eens te zijn, dat deze situatie ook zo dient te blijven.

Tussen de regels door kwam het tweede kenmerk van de drie mogelijke samenwerkingsvormen tot nu toe reeds naar voren. Dit is dat commerciële samenwerking, wederzijdse deelneming en vermogensrechtelijke samensmelting worden beschouwd als onafhankelijke, naast elkaar staande aangelegenheden. Recente ontwikkelingen echter duiden erop dat hiervan gaandeweg minder sprake is.

Interne markt als uitdaging

De verhouding tussen het bank- en verzekeringsbedrijf is veranderlijk en neemt recentelijk nieuwe vormen aan. Dit hangt nauw samen met de vorming van een interne markt binnen de Europese Gemeenschap. Hierbij gaat het er niet zozeer om wat inhoudelijk precies per 31 december 1992 zal zijn gerealiseerd. Van groter belang is dat de interne markt volgens het toekomstbeeld dat momenteel in brede kring wordt opgeroepen, zal leiden tot een verschuiving van traditionele posities. De interne markt zal – dat is het perspectief – in het bank- en verzekeringswezen vrijwel meteen leiden tot een verscherping van de concurrentie vooral tegenover buitenlandse instellingen. De bankiers en verzekeraars in ons land schijnen zo'n verscherping van de wedijver met een gerust hart tegemoet te kunnen zien. Het Cecchini-rapport heeft tot strekking dat de positie van deze Nederlandse instellingen door een relatief laag kosten-niveau vrij gunstig is.

Een toenemende concurrentie ligt dus in het verschiet, maar – dat mag althans worden verwacht – hieraan zullen reeds spoedig grenzen worden gesteld. Een goede onderlinge verstandhouding – 'ons kent ons' – is, als puntje bij paaltje komt, in het bank- en verzekeringsbedrijf een belangrijke factor. Het is te verwachten dat spoedig de neiging zal ontstaan om de bestaande nationale glans en grootheid te continueren en mogelijk zelfs uit te bouwen door samenwerking en fusies. Er zijn reeds tekenen zichtbaar van een ontwikkeling in deze richting. De inventarisatie die wij enige tijd geleden verrichtten⁵, moet reeds worden aangevuld. Nadien is bekend gemaakt dat de grootste verzekeraar in Frankrijk, de Union des Assurances en de grootste Franse algemene bank, de Banque National de Paris de intentie hebben nauw te gaan samenwerken. Vrijwel tegelijkertijd werd aangekondigd dat de Italiaanse Instituto Nazionale Assicurazioni een belang heeft verworven

van 12,5% in de Westduitse Nürnberger Lebensversicherung AG. Daarna maakte de grootste Westduitse verzekeringsinstelling Allianz bekend dat zij nauw gaat samenwerken met de tweede bank van de Bondsrepubliek, de Dresdner Bank. Overigens heeft Allianz reeds een belang van 5% in deze instelling. Juist bij deze vorm van samenwerking komt duidelijk naar voren dat de drie mogelijkheden – commerciële samenwerking, wederzijdse deelneming en vermogenssamenstelling – niet langer als onafhankelijk moeten worden beschouwd. Dat komt nog scherper naar voren bij het plan van de verzekeringsmaatschappij AMEV en de Verenigde Spaarbank om volledig samen te gaan. Daartoe worden meteen de maximale mogelijkheden die het huidige structuurbeleid biedt, benut in de zin van een wederzijdse deelneming van 15%. Vervolgens zal commerciële samenwerking op grote schaal worden nagestreefd als voorbereiding op een totale eenwording, zodra het toezicht daartoe mogelijkheden biedt.

Bij de beoordeling van deze voornemens gaat het om twee aangelegenheden. Ten eerste rijst de vraag of het verantwoordelijke management, inclusief de interne toezichhoudende instanties, deze versmelting kunnen verantwoorden. Het is moeilijk aan de indruk te ontkomen dat deze fundamentele aangelegenheid in een zekere 'roes'-situatie te weinig aandacht krijgt. Ten tweede gaat het om de positie van de officiële toezichhouders, i.c. De Nederlandsche Bank en de Verzekeringskamer. Hierover kunnen reeds nu enkele nadere opmerkingen worden gemaakt.

De rol van het toezicht

Er moeten grote vraagtekens worden gezet bij voornemens om het bank- en verzekeringsbedrijf binnen één onderneming met volledige versmelting van vermogens uit te oefenen. Het bankwezen heeft conform zijn aard steeds een formele korte termijn-illiquiditeitspositie en het verzekeringsbedrijf heeft, als kenmerk van zijn functie-uitoefening, omvangrijke lange-termijnbetalingsverplichtingen. Het een en ander betekent dat de bancaire risico's een gevaar kunnen zijn voor een normale uitoefening van het verzekeringsbedrijf. Met dit probleem worden – gegeven de plannen van AMEV en de Verenigde Spaarbank – vanaf nu De Nederlandsche Bank en de Verzekeringskamer geconfronteerd. Met de AMEV-Verenigde Spaarbankplannen dreigen het bank- en verzekeringsbedrijf in een te sterk aantrekken-de magnetische verhouding te komen. Een compenserende, afstotende kracht is nodig. Hiermee is een fase aangebroken, waarin hoge eisen aan het officiële toezicht moeten worden gesteld.

De kern van de zaak wordt niet geraakt met de stelling: "De verschillende drijfveren voor combinaties van banken en verzekeraars en de verschillen in mogelijke uitwerking, stellen nieuwe eisen aan samenwerking tussen de toezichhoudende Verzekeringskamer en De Nederlandsche Bank"⁶. Veel essentieler is of deze toezichhouders er mee kunnen instemmen dat de geheel verschillende bancaire en verzekeringsrisico's zó nauw en zó substantieel worden verbonden als bij de voornemens van AMEV en Verenigde Spaarbank het geval is. Een diepgaande bezinning op de aard en de strekking van deze supervisie lijkt onafwendbaar. Daarbij zouden de betrokken instellingen er waarschijnlijk goed aan doen om reeds nú een bepaalde maatregel te nemen. Binnen het kader van het solvabiliteits-toezicht dat De Nederlandsche Bank uitoefent bestaat de zogenaamde 'grote-postenregel'. Er zijn – aldus zegt De Nederlandsche Bank met nadruk – "regels van kracht die beogen om de spreiding van het risico door het bankwezen te bevorderen. Voor alle activa waarvoor een solvabiliteits-eis geldt heeft de Bank namelijk een maximale grootte vastgesteld. Zo mag een kredietinstelling in beginsel niet meer dan 25% van het eigen vermogen aan leningen hebben uitstaan bij één debiteur of bij een als één debiteur aan te merken groep van debiteuren... De filosofie van 'niet teveel eieren in één mandje' komt ook tot uitdrukking in het feit dat de Bank de solvabiliteits-eis verdubbelt voor zover het krediet aan één debiteur groter is dan 15% van het eigen vermogen van de kredietinstelling en zelfs verdrievoudigt voor zover het krediet meer dan 20% van het eigen vermogen bedraagt"⁷. Het zou een goede zaak zijn om – als teken van een attent toezicht – als, getiteld op de recente ontwikkelingen, De Nederlandsche Bank en de Verzekeringskamer in gezamenlijk overleg deze 'grote-postenregeling' van toepassing verklaren op de kredietverlening van verzekeringsinstellingen aan banken, ten einde daarmee een te grote nabijheid te voorkomen. De recente geschiedenis van het Nederlandse bankwezen – in het bijzonder van het hypotheek-bankbedrijf – leert immers, dat – als met een agressief ondernemerschap grote lange-termijnrisico's worden aanvaard – er een grote behoefte is aan een attent en stringent toezicht.

C.J. Rijnvos

5. C.J. Rijnvos, Bank- en verzekeringswezen binnen de interne markt, *De Spaarbank*, 1989, nr. 1, blz. 20-24.

6. Schotten tussen banken en verzekeraars verdwijnen, *Het Financieele Dagblad*, 13 maart 1989.

7. DNB-publicatie, *Het Toezicht op het kredietwezen door de Nederlandsche Bank*, z.j., blz. 13.